

6. ~~Кротеви́ч Є. В. Орфографічний словничок чужих слів / Є. В. Кротеви́ч.- Х.: Державне видавництво України, 1930. – 32 с.~~
7. ~~Нечволо́д Л. І. Сучасний словник іншомовних слів / Л. І. Нечволо́д.- Х.: ТОРСІНГ ПШОС, 2009. – 768 с.~~
8. ~~Слатви́нський В.В. Японські запозичення в українській мові / В. В. Слатви́нський // Scripta manent: збірник наукових праць. / Луцьк, 2014. – с. 58-60.~~
9. ~~Украї́нський правопис. – К.: Наук. думка, 1993 – 288 с.~~
10. ~~Шпі́гунов А. А. Японська фонетика та українська транслітерація [Електронний ресурс] / А. А. Шпі́гунов// Аніме та Манга українською.- Режим доступу до документа: www.uanime.org.ua/article/jap-ukr_translit.html~~
11. ~~Російсько-украї́нський словник / За ред. А. Крими́ського – К., 1924-1933. – Т.1-3.~~
12. ~~Яшуно́вський В. Г. Тлумачний словник японських слів [Електронний ресурс] / В. Г. Яшуно́вський // Аніме та Манга українською.- Режим доступу до документа: www.uanime.org.ua/article/slovnuk_tlumachniy.html.~~

Альона Ткаченко

ФУНКЦІОНАЛЬНО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВЖИВАННЯ АНТРОПОНІМІВ У РОМАНІ ЛІНИ КОСТЕНКО «ЗАПИСКИ УКРАЇНСЬКОГО САМАШЕДШОГО»

Власні назви (далі ВН) є важливим елементом художнього твору. Вони у літературі функціонують завдяки авторській майстерності, вони трансформуються, набувають додаткових значень і можуть бути повністю переосмислені. Саме це привертає неабияку увагу сучасних учених. Наразі існує багато робіт з ономастики. Необхідно чітко розмежовувати такі поняття, як загальна та художня ономастика, адже коли ми кажемо про літературну ономастику, то йдеться про назви, зазвичай, реальні (але можуть бути й вигадані), що функціонують у художньому творі і набувають особливих конотацій. У загальній ономастиці ВН вивчаються у системі мови, а в літературній у художньому мовленні. Ядерною частиною онімного простору вважають антропоніми, які, не маючи лексичного значення в загальному розумінні, у межах художнього твору не лише іменують персонажів, а й набувають додаткових значень, створюють образи-символи. Тому **актуальність роботи** полягає у тому, що буде осмислено значення антропонімів, що трапляються у прозовому творі, звертаючи увагу на контекст, додаткові значення тощо.

Метою роботи є аналіз антропонімного простору, його наповнення та функціонування в романі Ліни Костенко “Записки українського самашедшого”. **Об’єктом** нашого дослідження є антропоніми в сучасній українській літературі. **Предметом дослідження** є вивчення функціонування антропонімів у творі Л. Костенко “Записки українського самашедшого”.

Розвиток ономастики почався з розробки питань топоніміки і, меншою мірою, антропоніміки. Передусім він пов’язаний з діяльністю М. О. Максимовича, І. І. Срезневського, І. П. Філевича, І. Я. Франка, О. О. Шахматова, В. І. Григоровича, М. Ф. Сумцова, а також О. І. Соболевського, які привернули увагу до ономастики й чимало зробили в описі та інтерпретації багатьох ВН України. У кінці 20-х років українська

антропонімія потрапляє в поле зору лінгвістів (В. К. Дем'янчук «До правопису слов'янських прізвищ» та І. А. Панькевич «Кілька уваг до в'яснення прізвища боярина і перемиського воєводи Дмитра Детька»). Різні аспекти української ономастики досліджували К. К. Цілуйко, Л. Л. Гумецька, пізніше Д. Г. Бучко, І. М. Железняк, Л. Т. Масенко, О. В. Стрижак, М. Л. Худаш, П. П. Чучка та інші.

Антропоніміка – розділ ономастики, який вивчає антропоніми (власні назви людей, по батькові, прізвища, прізвиська). Вона досліджує особливості утворення антропонімів, основні принципи номінації людини, шляхи переходу апелювативів в антропоніми, і навпаки, хронологічні характеристики антропонімів, їхні зміни у часі, виникнення різних форм найменування людини, словотвір різних класів антропонімів, функціонування тих чи інших антропонімів у мові на різних хронологічних зрізах [3, 18].

Вивчення ВН у творчості письменників та поетів має давні традиції. Наукова українська антропоніміка зародилася в ХІХ столітті, хоч окремі спроби пояснення антропонімів відомі починаючи з давньоруських літописців. Початок ХХ століття ознаменований появою праць з елементами наукового узагальнення, з'ясування національних рис української антропонімії та продовження регіонального вивчення антропонімів на основі діалектних особливостей. У 40-50-х рр. ХХ ст. почалася активізація роботи на антропонімічній ниві. Період 60-90-х рр. був започаткований працями таких визначних учених, як П. П. Чучка, М. Л. Худаш, В. А. Кухаренко, В. А. Никонов, В. М. Михайлов, Г. А. Силаєва, І. Д. Сухомлін, Ю. О. Карпенко та ін. Починаючи з 70-х років з'являються серйозні праці з теорії літературної ономастики, серед яких найістотнішими є міркування

В. А. Никонова («Имя и общество»), Е. Б. Магазаника (« Ономапозитика, или «говорящие имена» в литературе»), Ю. О. Карпенка («Специфика имени собственного»), О. В. Суперанської («Общая теория имени собственного»), О. І. Фоянкової («Имя собственное в художественном тексте»), Л. О. Белея («Функціонально-стилістичні можливості української антропонімії ХІХ – ХХ ст.») тощо. На сучасному етапі розвитку активно працюють такі вчені: В. М. Калінкін («Теоретические основы поэтической ономастики»), О. Ю. Карпенко («Про літературну ономастику та її функціональне навантаження»), М. М. Торчинський («Структура онімного простору української мови») тощо.

Дослідження антропонімів дуже важливе для розуміння принципів добору і використання їх письменником залежно від жанру та ідейно-художнього задуму твору, виявлення основних функцій і характеристики цих лексичних одиниць як експресивно-стилістичного засобу розкриття художнього образу [13, 30].

У роботі літературно-художні антропоніми (далі – ЛХА) розглядаються у різних аспектах. Таким чином, ми виокремлюємо реальні та вигадані імена (фіктоніми), у тексті переважають реальні ВН, вигадані імена застосовуються лише для деяких героїв роману, наприклад, *Тінейджер*, *Гламур*. Розглядаються українські за походженням і запозичені імена. Незважаючи на те, що в тексті багато згадується іноземних діячів, але українські імена все ж таки наявні. Щодо походження виокремлюємо первинні, секундарні та терціалні. До первинних (4) уналежнюємо авторські неологізми, що утворені на базі апелювативної лексики: *Лев*, *інвертований на пустелю* (37 – кількість слововживань), *Хам* (1) тощо. Секундарні ЛХА – це ВН персонажів, запозичені письменником з реальної антропонімії – української або іншомовної: *Борька* (74), *Василь Симоненко* (1), *Вертинський* (1), *Гегель* (1), *Георгій Гонгадзе* (74), *Леся Гонгадзе* (5), *Менсон* (2), *Мопассан* (1), *Руслана* (2), *Томас Манн* (1), *Юнг* (1) та ін. До складу терціалних ЛХА зараховуємо такі ВН, котрі Ліна Костенко запозичила із літературно-художніх антропоніміконів інших письменників, а також із літературно-

художньої антропонімії Біблії, фольклору, античних міфів. Найбільше представлені секундарні (267 найменувань) та терціальні (103). За структурою розглядаємо однокомпонентні, двокомпонентні та полікомпонентні ВН. Переважають однокомпонентні та двокомпонентні ЛХА, слід зауважити, що ці імена можуть переходити з однієї групи в іншу, наприклад, *Григорій Сковорода* (1) – *Сковорода* (2). За функціонально-стилістичними особливостями розрізняємо такі ЛХА: нейтральні, характеристичні (соціальні, національні, часові, оцінні – експресивно-оцінні, інформаційно-оцінні), дейктичні, ідеологічні. Найбільше у творі оцінних ЛХА, серед них є й назви реальних осіб, і найменування вигаданих героїв. Для художнього стилю письменниці характерні поліфункціональні антропоніми. В основу такого поділу покладено класифікацію Л. О. Белея, що ґрунтується на принципі стилістичної домінанти. На базі проведеного наукового дослідження можна зробити такі висновки: онімний простір роману Л. Костенко охоплює одиниці всіх груп (картотека фактичного матеріалу містить 374 власні особові назви, кількість слововживань – 1002); найбільш численними є характеристичні інформаційно-оцінні одиниці на позначення видатних діячів науки, культури й мистецтва, наприклад, у творі переважають імена політиків (70 – кількість ВН, 128 – кількість слововживань), письменників (51, 129), музикантів і композиторів (17, 23), художників (14, 14). Експресивно-оцінні найменування використовуються на позначення героїв роману (8, 183) і всесвітньо відомих людей. Як це не дивно, але запозичених антропонімів більше, ніж українських, навіть у найменуванні другорядних героїв роману автор дає імена іншомовного походження (пор. *Тінейджер*, *Термінатор*, *Гламур* тощо). Також не характерним є вживання такої величезної кількості реальних людей, це й політичні діячі (*Богров* (1), *Брежнєв* (1), *Індіра Ганді* (2), *Маргарет Тетчер* (2) та ін.), вчені (*Дарвін* (1), *Галілей* (1), *Коперник* (1), *Вернадський* (2)), винахідники (*Маузер* (2), *Страдіварі* (1)), діячі культури, серед них і письменники (*Андерсен* (2), *Маркес* (1), *Чеслав Мілош* (1), *Шевченко* (7)), і художники (*Брейгель* (1), *Рембрандт* (1), *Федотов* (1)), скульптори (*Бенвенуто Челліні* (1), *Пракситель* (1)), філософита психологи (*Зигмунд Фрейд* (1), *Карл Маркс* (1), *Юнг* (1)), співаки (*Брітні Спірс* (1), *Лайза Мінеллі* (1), *Леннон* (1), *Мадонна* (3)), актори (*Бронсон* (4), *Девід Келлі* (1), *Депардье* (2), *Кетрін Хепберн* (1)) та багато інших, і всі ці імена абсолютно не спотворюють і не ускладнюють читання твору, а лише увиразнюють роман.

Нейтральні ЛХА представлені відносно невеликою кількістю імен, які позбавлені супровідних конотацій: *Валера Ходемчук* (1), *Девід Блейн* (2), *Деніел Перл* (1), *Дерибас* (1), *Нельсон Мандела* (2), *принц Данський* (1), *принц Вельський* (1), *Сорос* (1), *Султан Ахмет-Хан* (1), *Удай Хусейн* (2) та інші. Ці імена використовуються у творі без конотацій, стилістичних забарвлень: ***Принц Савойський Емануеле Філіберто*** взяв шлюб з французькою актрисою ***Клотильд Куро*** [8, 314]; *Російський президент* помилував ***Едмонда Поула***, засудженого на 20 років за шпигунство, і той повернувся у свій штат *Орегон* [8, 38].

Інформаційно-оцінні ЛХА *Брітні Спірс* (1), *Леннон* (1), *Мадонна* (2), *Майкл Джексон* (2) позначають осіб, які є символами епохи в музичній індустрії ХХ сторіччя. *Нострадамус* в романі є символом людини-провидця: *От і не вір Нострадамусу*. «...небо розколеться, і великий вогонь спостигне Велике місто», – хіба це не про Нью-Йорк? «Впадуть гори, споруджені людиною», – не про манхетенські вежі?.. [8, 184]; *Погано ми читаємо Нострадамуса* [8, 318]. Відчувається особиста прихильність і повага автора до цієї особи. ЛХА *Колумб* є символом першовідкривача: *Чому ж у вас немає свого Колумба* [8, 117].

Світосприйняття головного героя передають інформаційно-оцінні ЛХА: *Атата Крісті* (1), *Едгар По* (3), *Стівен Кінг* (1), *Хічкок* (1) тощо. *Дивуюся, чому у нас і досі не розцвітає*

література. На наших сюжетах у нас давно вже мали бути і **Едгар По**, і **Стівен Кінг**, і **Агата Крісті**. Або кінематограф. У нас же на кожному кроці **Тарантіно** й **Хічкок** [8, 271]. З контексту стає зрозуміло, що в країні відбуваються такі події, що дивно, чому у нас досі нема цих постатей, адже з нашою історією можна багато романів-жахів написати.

Іронічної конотації набуває ЛХА **Бетховен** (6), яким названо не лише прекрасного композитора (2) і сина головного героя (3), а й навіть собаку (1): «*Записали його (сина головного героя – А. Т.), нарешті, до музичної школи. Дружина мало не провалилася від сорому. Там на стінах портрети композиторів – Чайковський, Шопен, Бетховен. – О, а чого тут Бетховен? – здивувався малий. – Він же собака. Це він бачив недавно фільм про дівчинку та її сенбернара, що підвивав під музику, через що його й прозвали Бетховеном* [8, 230]. Цілком можливий висновок спадає на думку, що діти абсолютно не знають ані історії, ані видатних діячів. Далі дружина каже: *Вони ж ростуть дебілами* [8, 230].

Окрему групу становлять інформаційно-оцінні ЛХА, що позначають жінок-політиків, які були вправними керівниками держави: **Індіра Ганді** (2), **Маргарет Тетчер** (2), **Беназір Бхутто** (1). *Тепер жінки скрізь – і в бізнесі, і в науці, не кажучи вже про спорт. Є навіть дві жінки тореро. Жінки-санери. Жінки-охоронці. Є навіть жіночий бокс, у вазі «Мухи» і «Супермухи». Мені навіть подобається, коли при владі розумна і вродлива жінка. Це ж не абищо, це обличчя нації. Маргарет Тетчер. Індіра Ганді, Беназір Бхутто...* [8, 124].

До інформаційно-оцінних можемо уналежнити й релігійні імена (**Адам**(3), **Єва**(1) тощо).

Особливої уваги автор приділяє постаті **Георгія Гонгадзе** (56) / **Георгій** (4) / **Гія** (2). Відчувається великий біль, коли читаєш рядки, де Ліна Василівна згадує про цього молодика. У тексті навіть наводиться ціла низка імен журналістів, яких було вбито: **Гонгадзе** (56), **Даніел Перл** (1), **Ігор Александров** (1), **Сашко Кривенко** (1), **Тарас Процюк** (1), **Хосе** (1). Це один із небагатьох ЛХА, який є наскрізним в онімній системі роману. А словосполучення «*вбивство Гонгадзе*» (5), «*голова Гонгадзе*» (11), «*таращанське тіло*» (20) стають образами-символами.

Емоційно-оцінні ЛХА Ліни Костенко можуть передавати досить широкий спектр емоцій: від пестливих до зневажливо-згрублених. Інколи експонентами емоційної маркованості ЛХА виступають оцінні суфікси, наприклад, суфікс -к- у найменуванні сусідського хлопчика **Борьки** (74), що виражає фамільярне ставлення головного героя до нього: *Бо Борька це Борька, я не скажу: ідіот, у Швеції педагоги коректно сказали б: «дитина прихованого потенціалу». Потенціал настільки прихований, що хтозна, що з того Борьки виросте* [8: 63]. Усе, що пов'язано з цим героєм, – негативне: він вчить лаїтись дітей, стріляє з іграшкового автомату, ображає однолітків та навіть у його вуста вкладені негативні відгуки про українську мову й українців. **Борьчина мати** (15) має також іронічне ім'я – **Гламур** (20) (від англ. Glamour – чарівність, чари, зачаровувати). І дійсно, це справжня «леді», яка зачаровувала своєю красою, шармом, вихованістю, але головного героя вона завжди драгувала, адже він розумів, з ким має справу. Як вже зазначалося, деякі ВН можуть бути поліфункціональними, таким чином, ми можемо уналежнювати імена **Гламур** (20) і **Борька** (74) ще й до категорії соціальних характеристичних ЛХА, адже ці оніми відображають, окрім іронічного ставлення героя до цих осіб, ще й їхнє соціальне становище, а саме в імені **Борька** передається об'єктно-вікова значущість. Загалом соціальний статус відображений найменше в іменуванні героїв, імовірно, це через те, що більшість назв – це реальні імена.

Характеристичний ЛХА **Тінейджер** (30) – слово запозичене з англійської мови (в перекладі – підліток від 13 до 19 років, тлумачення з українським відповідником не збігається, адже у нас підлітки віком від 12 до 16). ЛХА вказує на вік персонажа та його особистісні характеристики: *От тільки син у неї, Тінейджер, якийсь відчужений. У своїх*

навушниках, зі своїм сіді-плеєром... Стриманий, мовчазний...Інші в його віці танцюють на дискотеках, а він увесь там, в електронному задзеркалі [8, 62]. Цей антропонім має експресивно-оцінний потенціал, який виражає ставлення головного героя до денотата.

Важливим є ЛХА *Лев, інвертований на пустелю* (37).Таке ім'я дав головний герой своєму товаришеві-інформатику після почутого анекдота про те, як зловити лева в пустелі. У художньому мовленні роману «інвертований на пустелю» можна пояснити як «замкнений у клітці», цей антропонім відбиває спосіб життя героя та його світосприйняття.

Експресивно-оцінним є ім'я охоронця Борьчиного батька – *Термінатор* (4), оповідач називає так цю особу за схожістю до кіногероя: *У Борьки тачка крута, і папа крутий, і охоронець, як Термінатор з фантастичного трилера* [8, 97]; *Вчора в під'їзді убили Борьчиного батька. Щойно вернулися з фіордів, і раптом таке. Термінатор теж смертельно поранений* [8, 174]. На наш погляд, автор навмисно використовує такі імена, в них уже закладена ось ця оцінка й характеристика героя, одразу в уяві постає цілісний образ людини і ставлення головного героя до цієї особи, в даному випадку це іронічне й, можливо, критичне ставлення до охоронця.

До національно значущих імен зараховуємо, наприклад, імена письменників, науковців, громадських діячів, що характеризують нашу націю: *Леся Українка* (1), *Маланюк* (2), *Симоненко* (1), *Сковорода* (3), *Сосюра* (1), *Стус* (1), *Шевченко* (7) / *Кобзар* (4) / *Тарас* (1) – це все символи української нації. Особлива увага приділяється поетам-шістдесятникам, адже сама письменниця належить до тієї плеяди: *Микола Вінграновський* (3), *Василь Стус* (1), *Іван Світличний* (1), *Василь Симоненко* (1), *Опанас Заливаха* (1) та навіть батько головного героя – шістдесятник.

Часових (хронологічних) характеристичних ЛХА дуже мало. Точніше сказати, що абсолютних часових іменувань у тексті загалом нема, але є ВН, що можуть виражати декілька значень, серед яких і часове, наприклад: *Шекспір* (4), *Мольєр* (1), *Вольтер* (1) – представляють “класиків літератури”; *Александр Македонський* (4) – великий завойовник і одночасно засновник нової цивілізації тощо.

Дейктична функція – це вказівка літературного оніма на реальний прототип персонажа чи його протонім: *Леді Ю* (8) (Юлія Тимошенко). *Зараз обливають віце-прем'єр-міністра. Це у нас молода гарна жінка, «газова принцеса» леді Ю* [8, 56], у цьому ЛХА можна виокремити й соціально значущий компонент, адже є вказівка на становище цієї дами, герой називає її «леді», «принцеса» тощо, і тим самим ставиться акцент на її повноваження, місце у суспільстві. *Володимир на хресті* (1) або *Володимир з хрестом* (1) — Володимир Великий, який охрестив Київську Русь.

Невелику групу становлять ідеологічні ЛХА. Це переважно імена радянських керівників, політичних діячів, зокрема: *Андропов* (1), *Брежнєв* (1), *Горбачов* (4), *Ленін* (1), *Муравйов* (1), *Сталін* (5).

Важливою рисою художньої особливості творення антропонімів у романі є використання безіменності, а саме головний герой у своїх щоденниках не дає імена близьким людям, ніби приховує їх від читача. Використовуються лише вказівні назви — дружина, батько, малий (син), теща. Безіменність як навмисне невживання імені виступає потужним стилістичним засобом, виявом авторської інтенції.

Роман Ліни Василівни Костенко – це хроніка внутрішнього життя героя. Щоденникова форма самовираження змушує балансувати між реальним життям і вигадкою, тому при аналізі деяких антропонімів було дуже важко зрозуміти їх семантику, конотаційні аспекти, адже одночасно усвідомлюємо, що це реальна особистість, але навіть незначні імена відігравали

велику роль і формували онімний каркас сюжету, створювали дійсність, у якій ми існуємо. І тому, коли читаєш роман, здається, що ніби ти знаєш кожного героя, ніби це розповідь про реальне життя, адже події, які описуються, – це наша історія, наше сьогодення. Основна теза, що є у романі, – самотність людини у цьому бутті, постійне перебування на межі вибору, абсурдність життя. Художній твір охоплює цілих п'ять років історії України та світу, історії родини головного героя та психологічний розвиток особистостей, що постають у романі.

Список використаної літератури

1. Белей Л. О. Нова українська літературно-художня антропонімія: Проблеми теорії та історії / Л. О. Белей. – Ужгород: ІНВАЗОР, 2002. – 175 с.
2. Белей Л. О. Функціонально-стилістичні особливості української літературно-художньої антропонімії ХІХ – ХХ ст. / Л. О. Белей. — Ужгород: ІНВАЗОР, 1995. – 120 с.
3. Зинин С. И. Введение в русскую антропониимику / С. И. Зинин. – Ташкент: ТГЯУ, 1972. – 277 с.
4. Карпенко О. Ю. Про літературну ономастику та її функціональне навантаження / О. Ю. Карпенко // Записки з ономастики: зб. наук. пр. / відп. ред. Ю. О. Карпенко. – Одеса: Астропринт, 2000. – Вип. 4. – С. 68–75.
5. Карпенко Ю. А. Специфика шимени собственного в языке и речи / Ю. А. Карпенко// Ономастика: сб. научн. трудов / отв. ред. Ю. А. Карпенко. – Одесса: [б. и.], 1986. – Т.31. – С. 5-22.
6. Карпенко Ю. О. Літературна ономастика Ліни Костенко: [монографія] / Ю. О. Карпенко, М. Р. Мельник. – Одеса: Астропринт, 2004.– 215 с.
7. Карпенко Ю. О. Ономастичні міркування / Ю.О. Карпенко // Записки з ономастики: зб. наук. пр. / гол. ред. Ю. О. Карпенко. – Одеса :Астропринт, 2005. – Вип.9. – С. 11 – 17.
8. Костенко Л. В. Записки українського самашедшого / Л. В. Костенко. – К.: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2012. – 416 с.
9. Магазаник Э. Б. Ономапозитика или «говорящие имена» в литературе / Э. Б. Магазаник. – Ташкент: Фан, 1978. – 146 с.
10. Никонов В. А. Имя и общество / В. А. Никонов. – М.: Наука, 1974. – 278с.
11. Суперанская А. В. Общая теория имени собственного / А. В. Суперанская. – М.: Наука, 1973. – 366 с.
12. Фоякова, О. И. Имя собственное в художественном тексте / О. И. Фоякова. – Ленинград: ЛГУ, 1990. – 103 с.
13. ЧерторизькаТ. К. Літературні антропоніми у творах Т. Г. Шевченка / Т. К. Черторизька // Мовознавство. –1989. – № 2. – С. 30–35.